

-ESER TANITIMI-

DR. MUHAMMED RA'FET SAİD'İN
"MA'MER B. RAŞİD ES-SAN'ÂNÎ MESÂDİRÜHU VE MENHECUHU VE
ESERÜHU FÎ RİVÂYETİ'L-HADİS"

(Alemu'l-Kütüb, Beyrut, 1983. 285 sayfa.)

ADLI ESERİ

Mustafa CANLI*

Ma'mer b. Raşid (154/771), zamanımıza kadar intikal etmiş olan hadis musannefâtının en eskisi olan el-Câmî' adlı eserin sahibidir ve hadis ilminde önemli bir yere sahiptir. Riyad Şeriat Fakültesi öğretim üyelerinden Dr. Muhammed Ra'fet Saîd, Ma'mer b. Raşid üzerine kıymetli bir çalışma yapmış ve ilim âlemine sunmuştur.

Söz konusu çalışma, bir giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. **Giriş kısmında** (s. 15-22), Ma'mer b. Raşid'in yaşadığı asır ve çevre üzerinde durulmuştur. Bu manada Ma'mer, Emevî asrın sonunu ve Abbasî döneminin başlangıcını görmüş ve yaşamıştır. Abdullah b. Muhammed b. Ali ile birlikte başlayan Abbasî döneminde, İslâm âlemi güçlü ve Hz. Peygamber'in sünneti revaçta idi. Bunun yanında İslam Devletinin toprakları genişlediği için değişik ırk ve kültürlerle bir etkileşim söz konusu olmuştu. (s.16) Ma'mer b. Raşid, Makdisî'nin ifadesiyle " *Fakihleri, kurrâsı, udebâsı, imamları ve melikleri bol bir yer*" olan Basra'da neş'et etmişti. (s. 20)

Müellif, **I. Bölümü**(s. 27-96) "Ailesi ve Yetiştirilmesi", "Hocaları", "İlim Yolculukları (Rihleleri)", "Eserleri" ve "Ahlakî Özellikleri" başlıkları altındabeş fasıl halinde ele almıştır. Ma'mer b. Raşid el-Ezdî'nin künyesi Ebû Urve'dir. Babasının ismi Raşid olup künyesi Ebû Amr'dır. Ma'mer b. Raşid, Basra'da doğmuş daha sonra San'a'da ikamet edip orada vefat etmiştir. Doğum tarihi olarak hicrî 95 ve 96 yılları vefatı için de hicrî 152, 153 ve 154 yılları zikredilir. Hicrî 154 yılı, onun doğum tarihi olarak tercih edilen yıldır. (s. 29)Ma'mer b.

---

* Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. (canli20@hotmail.com).

Raşid'in gençliği Basra'da geçmişti. İlim talebi için Yemen'e de giden Ma'mer'in, Hasan-ı Basrî'nin cenazesine iştirak etmesi, ondaki ilme olan iştiyakını ziyadeleştirmişti. (s. 32) On dört yaşında iken Katâde'den tefsir ilmi alan Ma'mer b. Raşid, küçük yaşlardan itibaren ilim yoluna girmiş ve bu yolda gayretini esirgememişti. (s. 33)

Ma'mer b. Raşid üzerinde en çok tesiri olan hocaları şunlardır: Eyyûb es-Sahtiyânî, Ebûİshâk el-Hemedânî, Zeyd b. Eslem, Süfyân b. Saîd b. Mesrûk, Abdullah b. Şübrûme, Abdullah b. Tâvus, Katâde b. Diâme, Muhammed b. Mesleme, Hemmâm b. Münebbih ve Yahya b. Ebî Kesîr. (s. 37-47)

Ma'mer b. Raşid, ilim yolculukları kapsamında Kufe'ye gitmiş, orada Ebû İshâk'tan istifade etmiştir. Irak'ta ilim tahsil ettikten sonra Medine'ye geçip İbnŞihab ez-Zührî'nin ilim meclislerine katılmıştır. (s. 70) Daha sonra Yemen'e gidip Hemmâm b. Münebbih ile görüşen Ma'mer b. Raşid, Yemâme'ye gitmiş ve orada Yahya b. Ebî Kesir'den ilim almıştır. Bunların yanında Ma'mer, Şam, Horasan ve başka ilim merkezlerine ilim yolculukları yapmıştır. Bütün bu ilmî yolculuklarının onun ilmî kişiliğinin oluşmasında etkisi olmuştur. (s. 71)

Müellif, Ma'mer b. Raşid'in eserlerini isabetli bir şekilde *Talebesi ve Kitapları* olarak iki bölümde ele almıştır. Zira bir âlimingeride bıraktığı en kıymetli eserlerinden biri, öğrencileridir. Hadislerin rivâyet edilmesi, hafızaya alınıp tedvin edilmesi, hadislerden hüküm çıkarılması ve özellikle Yemen'deki ilmin toplanması açılarından Ma'mer b. Raşid'in önemli bir ilmî mevkiisi vardır. Bu bakımdan birçok ilim talibi uzak yerlerden gelip ondan ilim tahsil etmiştir. (s. 75) Meselâ hadis ilminde önemli bir yere sahip olan Hemmâm b. Münebbih(v. H.211), Ma'mer b. Raşid'den on bin hadis yazdığını ifade eder. (s. 77) Zamanın önemli isimlerinden Hişâm b. Yusuf (v. H. 197), Süfyân b. Uyeyne (v. H. 198) ve Abdullah b. Mübârek (v. H. 181) gibi isimler de ondan hadis alanlar arasında yer alıyordu. (s. 80-82)

Eserlerine gelince; önce şunu ifade etmek gerekir ki, Ma'mer b. Raşid, Yemen'de hadisleri tedvin eden ilk kişidir. Garibu'l-hadis, nâsih-mensûh, cerhta'dil konularında rivâyet ve dirâyet cihetiyle kendini göstermiştir. Müellif, Ma'mer b. Raşid'in birçok telifâtı olup bunların kayıp olduğunu zikrettikten sonra konu ile ilgili Fuat Sezgin'den şu alıntıyı yapar: "*Abdurrezzak, Ma'mer b. Raşid ve Hemmam b. Münebbihe ait kitaplar vardır. Bu isnadla gelen bütün hadisler, Abdurrezzak'ın Musannef'ine ve Hemmam'ın Sahîfe'sine rücu eder. Bunların büyük bir kısmı da Ma'mer b. Raşid'in el-Câmî' kitabındadır.*" (s. 83)

Anlaşıldığı kadarıyla Ma'mer b. Raşid'e ait "el-Câmî"'i, muhteva olarak Abdurrezzak'ın Musannef'inde yer almaktadır. Musannef'in bölümlerine baktığımızda çok azı hariç bütün rivayetlerin Ma'mer'e ait

olduğunu görebiliriz. (s. 84,85) Netice olarak Ma'mer b. Raşid'in kitapları kayıptır ama Abdurrezzak'ın Musannef'inde, Kütüb-i sitte'de ve diğer kitaplarda muhteva olarak mevcuttur. (s. 85)

Müellife göre Ma'mer b. Raşid'in ilim ahlâkı, âlimler için örnek olacak nitelikte idi. Bir yandan ilimle meşgul olurken bir yandan da ilmiyle amel etmenin peşindeydi. O, ilmi ancak Allah için tahsil etmiş ve ihlasla yola devam etmişti. Bir muhaddis için olmazsa olmaz olan sıdk özelliğine sahipti. EbûHafs el-Fellâs, onun için "*İnsanların en doğru söyleyenlerindedir.*" demektedir. (s. 90-92) İclî ve Nesâî onun sika olduğunu söylerken, İbnMaîn, "*İnsanların en sağlam olanları; Zührî, Mâlik ve Ma'mer'dir.*" demiştir. (s.93-96)

Müellif, **2. Bölümde** dört fasıl halinde Ma'mer b. Raşid'in hadis ilmindeki yerini incelemiştir. Başlangıçta hadislerin yazıya geçirilmesine karşı olan Ma'mer b. Raşid, hocası Yahya b. EbîKesir'in kendisine; "*Benden ilmi yaz. Eğer yazmazsan ilmi zayı etmiş olursun.*" ikazından sonra hadislerin yazıya geçirilmesi faaliyetine yönelmiştir. Hatta talebesi Abdurrezzak'ın yanında hadis levhalarını görmüş garipsememiştir. (s. 108)

Ma'mer b. Raşid'in tedvin ettiği rivâyetlere gelince onlar şunlardır: *Sahîfetü A'meş, Sahîfetü Cabir b. Abdullah, Sahîfetü Hemmam b. Münebbih, Kitâbu Mücâhid, Kitâbu Semmâk, Meğâzî Osman b. el_Cüzerî.* (s. 109,117.) Bunlar arasında önemli bir yere sahip olan Sahîfetü Hemmam b. Münebbih, EbûHureyre (ra)'nin talebesi Hemmâm el-Yemânî'ye imlâ ettirdiği sahifedir. Ma'mer, Hemmam'a rihlede bulunmuş ve Hemmam bu sahifeyi ona okumuştur. Sonra bu sahifeyi Ma'mer, talebesi Abdurrezzak'a okumuştur. Abdurrezzak'tan da bu sahifeyi rivâyet eden, Ahmed b. Hanbel'dir. Ahmed b. Hanbel bu rivâyetlerde sadece şu senedi verir:

حَدَّثَنَا أَبُو الزَّيْنَبِ أَحْمَدُ بْنُ حَمَّامٍ عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ أَنَّ مَعْمَرَ بْنَ رَاشِدٍ قَالَ قَالَ مَا أُجِئْتُ بِهِمْ بِعَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

Gerçekten bu sahife, hadis ilmi açısından büyük önemi hâiz olmakla birlikte ilk devirlerde hadis tedvininin olduğunu isbat eden tarihi bir vesikadır. Şöyle ki, Ebû Hureyre (ra), h. 58 yılında vefat etmişti. Hemmam'ın ondan semâını düşündüğümüzde, h. 58 yılından önce bu vesikanın mevcut olduğunu anlayabiliriz. (s. 111)

Daha sonra müellif ikinci bölümün bir alt başlığı altında Ma'mer b. Raşid'e ait olan el-Câmi üzerinde değerlendirmelerini aktarıyor. Bu manada el-Câmi', hadis ilminde ilk olarak tasnif edilen eserlerden olup 1614 rivâyeti ihtivâ etmektedir. Bu rivayetlerin 57 rivayet hariç hepsi Ma'mer'in rivâyetidir. Müellif, bu 57 rivayetın sonradan ekleme olduğunu ve babda geçen bir kelimeyi açıklamak, bablarda geçen konuların uygulamalarıyla ilgili rivayetlere yer vermek gibibelli maksatlarla bu ilavelerin yapıldığını ifade eder. (s.123) Peki bu ilaveler kim tarafından yapılmıştır? Cevap olarak müellif,

bu ilavelerin Abdurrezzak'ın öğrencisi İshâk b. İbrahim tarafından yapıldığı tespitinde bulunur. (s. 125)

Müellife göre el-Câmi', câmi' olma özelliğini taşımakla birlikte tertip yönüyle eksiktir. Ayrıca "Birru'l-vâlideyn" babında olduğu gibi tekrarlar vardır. (s. 126) Bunun yanında el-Câmi'nin Muvatta', Musannefve Kitâbu'z-zühd gibi aynı çağda yazılmış eserlerden ayrıldığı noktalar vardır. Muvatta', Hz. Peygamber'in hadislerini, sahâbe ve tabiin fetvâlarını, Medine ehlinin amelini ve İmam Mâlik'in kendi görüşlerini ihtiva eder. Câmi'de de bunların çoğu mevcuttur. Ancak Muvatta' fikhî tertîb üzere mübevvebtir. Câmi'de böyle bir şey söz konusu değildir. Musannef de Muvatta' gibi fikhî gayeyi gözeten bir bab anlayışına sahiptir. Kitâbu'z-zühd ise, Câmi'nin sadece "Kitâbu'z-zühdv'e'r-rekâik" kısmıyla ilgilidir. (s. 128)

Ma'mer b. Raşid, hadisleri sırasıyla sema', arz, münâvele ve vicâde yoluyla elde etmiş olup (s. 136), merfû, mevkûf ve maktû' birçok rivâyet toplamaya muvaffak olmuştur. (s. 155)

Söz konusu eserin **üçüncü ve son bölümünde** sahâbenin fikhından, tercihlerinden ve fetvalarından bahsedilmiştir. **Giriş** Bölümünde, Ma'mer'in fikhî durumu ile ilgili bilgiler verilmiş ve onun gerçekten fakih bir insan olduğuna işaret edilmiştir. (s. 180) Ma'mer b. Raşid'in rivâyetlerine bir göz atıldığında onlarda fikhî bir çeşitlilik olduğunu görürüz. Eserin (s. 180-193) sayfalarında sahâbe ve tabiinin fikhî ihtilaflarına yer verilmiştir.

Ma'mer b. Raşid, sahâbenin yaptığı gibi mesuliyetinin farkına vararak ve nakle dayanarak fetva vermiştir. (s. 219-221) Müellif, daha sonraki sayfalarda (s. 227-235) Ma'mer b. Raşid'in fetvalarına yer veriyor ve sonuç kısmı, kaynaklar ve konu fihristi ile kitabını sona erdiriyor.

Evet, yukarıda özetlemeye çalıştığımız bu çalışma, rivayet döneminin önemli isimlerinden Ma'mer b. Raşid'i bütün yönleriyle ele alan bir çalışmadır. Onun kaleme aldığı "el- Câmi'" adlı eseri zamanımıza kadar bize gelen hadis külliyatlarının ilki olması hasebiyle gerçekten büyük öneme sahiptir. Bu çalışmada Ma'mer b. Raşid'in hayatı, kişiliği vs. ile ilgili bilgiler verilmekle birlikte bu önemli klasik eserle ilgili bilgiler de sistemli bir şekilde verilmiş ve ilim âlemine sunulmuştur.